

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Олександр МОРГУНОВ

24. 02. 2025

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми», поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

ВИТЯГ

з протоколу спільного засідання кафедри кримінального права та кримінології, кафедри кримінально-правових дисциплін, кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ від 22 лютого 2025 року щодо публічної презентації Вадима ДЯДІЧКА наукових результатів дисертації на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми»

Голова: доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Василь БЕРЕЗНЯК.

Секретар: кандидат юридичних наук, доцент Валентин ЛЮДВІК.

Присутні: доктор юридичних наук, професор Олександр МОРГУНОВ, доктор юридичних наук, професор Олександр ЮНІН, доктор юридичних наук, професор Оксана ГРИТЕНКО, доктор юридичних наук, професор Наталія СИДОРЕНКО, доктор юридичних наук, професор Володимир ШАБЛИСТИЙ, доктор юридичних наук, професор Наталія ЮЗІКОВА, доктор юридичних наук, професор Анатолій ВОЛОБУЄВ, кандидат юридичних наук, доцент Вадим ХАШЕВ, кандидат юридичних наук, доцент Сергій БАБАНІН, кандидат юридичних наук, доцент Сергій ШЕВЧЕНКО, кандидат юридичних наук, доцент Юлія ХРИСТОВА, доктор філософії Роман КАТОРКІН, доктор філософії Світлана КОРОГОД.

З присутніх – 5 докторів юридичних наук та 6 кандидатів юридичних наук (докторів філософії) – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Публічна презентація наукових результатів дисертаційного дослідження

Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо його рекомендації для захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Здобувач Вадим ДЯДІЧКО доповів, що його наукова праця присвячена удосконаленню теоретичних положень кримінального права в частині кримінальної відповідальності за сексуальне насильство над дітьми.

У першому розділі, в якому йдеться про об'єктивні ознаки сексуального насильства над дітьми за КК України, доведено, що статевою свободою дитини є невід'ємне право кожної психічно здорової дитини у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років на самовизначення у сфері статевих відносин, тобто реальна можливість дитини такого віку за власним бажанням вступати у добровільні статеві зносини з вільно обраним партнером, незалежно від його статі, або взагалі відмовитись від будь-яких сексуальних контактів з іншими особами. Аргументовано позицію, що абсолютну заборону на вступ у будь-які контакти сексуального характеру з особою, яка з певних причин не є носієм статевої свободи точніше буде називати не статевою недоторканістю, а статевою недоторканністю. Пропонується під останньою розуміти охоронюваний законом стан, що передбачає абсолютну заборону на вступ у будь-які контакти сексуального характеру з людиною, яка з певних причин (наприклад, недосагнення віку шістнадцяти років, психічне захворювання, втрата свідомості) не є носієм статевої свободи.

Підтримується позиція, що потерпілою від сексуального насильства у ст.153 КК України може бути будь-яка дитина, яка не досягла віку вісімнадцяти років, незалежно від статі, родинних відносин, а також того, у яких стосунках вона перебувала до вчинення кримінального правопорушення із винною особою. При цьому, у ч.3 ст.153 КК України вік потерпілої дитини від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а у ч.4 ст.153 КК України – дитина, яка не досягла чотирнадцяти років. Для діянь, передбачених у ч.5 та ч.6 ст.153 КК України потерпілою дитиною є будь-яка фізична особа, яка не досягла віку вісімнадцяти років.

З'ясовано, що об'єктивна сторона сексуального насильства над дітьми має відмінності, що залежать від віку потерпілої дитини: 1) для дітей віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років вона може полягати у будь-яких насильницьких діях, що мають сексуальний характер, не пов'язані з інтимним проникненням у тіло потерпілої особи та обов'язково за відсутності добровільно згоди на їх вчинення; 2) для дітей віком до чотирнадцяти років вона може полягати лише у будь-яких діях сексуального характеру, не пов'язаних з інтимним проникненням у тіло потерпілої особи, без урахування факту наявності чи відсутності добровільної згоди на їх вчинення. Моментом закінчення сексуального насильства слід вважати момент початку вчинення

будь-яких дій сексуального характеру, не пов'язаних з інтимним проникненням у тіло людини, тобто у той час, коли винний доторкнеться хоч би один раз до будь-якої з інтимних частин тіла потерпілої особи, або змусить її доторкнутись до відповідних частин свого тіла. При чому не має значення, чи це оголені чи одягнені частини тіла.

Доведено, що будь-які торкання винними особами до інтимних частин тіла малолітніх потерпілих осіб, незалежно від наявності добровільної згоди на такі дії з їх боку, слід кваліфікувати лише як сексуальне насильство над дітьми за відповідною частиною ст.153 КК України.

Згоду особи на дії сексуального характеру, не пов'язані із проникненням у тіло іншої особи, не може бути визнано добровільною у разі, якщо таку згоду було надано під впливом погрози застосування фізичного насильства, безпосереднього застосування фізичного насильства як самій потерпілій дитині, так і іншій, небайдужій для потерпілої дитини особі, а також з використанням безпорадного стану потерпілої дитини. Добровільна згода на конкретні дії сексуального характеру може бути не лише вербальною, але й конклюдентною, але у будь-якому разі чітко вираженою і зрозумілою партнеру.

У другому розділі досліджуються суб'єктивні ознаки сексуального насильства над дітьми за КК України. З'ясовано, що суб'єкт сексуального насильства загальний і ним може бути будь-яка особа, яка: 1) є фізичною особою тобто людиною, незалежно від статі, громадянства, посади, сімейних відносин з потерпілим та інших соціально-демографічних характеристик; 2) осудною або обмежено осудною особою; 3) на момент вчинення насильницьких дій сексуального характеру їй має виповнитись чотирнадцять років.

Пропонується для випадків зґвалтування дітей у ст.152 КК України та сексуального насильства над дітьми у ст.153 КК України передбачити більш сувору відповідальність у разі їх вчинення такими спеціальними суб'єктами як члени сім'ї, близькі родичі або особи, на яких покладено обов'язки щодо виховання потерпілих дітей або піклування про них. Так, ч.5 ст. 153 КК України після словосполучення «тяжкими наслідками» доцільно доповнити наступним положенням: «...або вчинені членом сім'ї, близьким родичем або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілої дитини або піклування про неї». Кваліфікованим видом аналогічного змісту бажано доповнити і ст. 152 КК України.

Констатовано, що випадки вчинення російськими військовими насильницьких дій сексуального характеру без інтимного проникнення у тіло потерпілих дітей, коли такі дії підпадатимуть кваліфікації за ч.3 або ч.4 ст.153 КК України, залежно від віку дитини мають вищий рівень суспільної небезпечності, порівняно з аналогічними діями, вчиненими не військовими, зважаючи на те, що вони вчиняються особами, які можуть мати підвищений вплив на потерпілу дитину, завдяки своєму статусу військовослужбовця окупаційної армії, а тому для таких суб'єктів доцільним буде передбачити більш сувору відповідальність за їх вчинення. Відповідно пропонується доповнити ч.5 ст. 153 КК України після словосполучення «тяжкими

наслідками» наступним положенням: «...або вчинені комбатантом чи прирівняною до нього особою, представником країни-агресора в умовах збройного конфлікту за відсутності ознак порушення законів та звичаїв війни». Кваліфікованим видом аналогічного змісту доцільно доповнити і ст. 152 КК України.

Підтримується позиція, що сексуальне насильство над дітьми характеризується лише умисною формою вини у формі прямого умислу. Ставлення до наслідків має перебувати поза межами суб'єктивної сторони сексуального насильства, зважаючи на те, що вони не входять до складу розгляданого кримінального правопорушення та перебувають за межами предмету доказування. А обов'язковим врахування такого ставлення буде у разі кваліфікації вчиненого за ч. 5 ст. 153 КК України, при спричиненні насильницькими діями сексуального характеру тяжких наслідків. У диспозиції ст. 153 КК України відсутня вказівка на сексуальний мотив, як обов'язкову ознаку сексуального насильства, а тому не виключається наявність і інших будь-яких мотивів, що можуть супроводжувати вчинення розгляданого кримінально протиправного діяння. Визначальною для кваліфікації вчинених дій сексуального характеру як сексуальне насильство має бути не мотивація дій винної особи, а сам прояв діяння, тобто насильницькі дії, що мають сексуальних характер.

Третій розділ присвячено дослідженню спеціальних питань кримінальної відповідальності за сексуальне насильство над дітьми. На підставі аналізу міжнародного та вітчизняного законодавства, а також поглядів вчених на поняття «сексуальне насильство» стверджується, що цим терміном охоплюється більш широке коло сексуальних девіацій, спрямованих проти статевої свободи та статевої недоторканності, ніж це регламентовано у чинному КК України. Тобто виклавши назву ст. 153 КК України та диспозицію її частини першої у теперішньому вигляді, законодавець безпідставно звузив коло діянь, що можуть підпадати під поняття «сексуальне насильство» у його загальноприйнятому тлумаченні. Термін «сексуальне насильство» є міжродовим поняттям, під ознаки якого можуть підпадати не лише посягання проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, але й, зокрема, деякі суспільно небезпечні діяння проти волі, честі та гідності особи, а також проти моральності. А тому звуження його змісту лише до сексуального насильства, не пов'язаного з інтимним проникненням в тіло іншої особи, тобто визнання діянням, передбаченим лише у ст. 153 КК України, виглядає невиправданим.

Наголошується, що розв'язання проблеми співвідношення поняття «сексуальне насильство», у контексті ч. 1 ст. 153 КК України, з іншими кримінальними правопорушеннями, що містять ознаки такого насильства, можливо двома альтернативними шляхами. Так, виглядає доцільним виділити в Особливій частині окремий розділ з назвою «Кримінальні правопорушення, пов'язані із сексуальним насильством», до якого включити всі можливі види сексуальних девіацій, що вчиняються проти волі потерпілої особи. При цьому діяння, що на сьогодні відповідає диспозиції ст. 153 КК України має отримати назву «Насильницькі дії сексуального характеру, не пов'язані із проникненням

в тіло іншої особи». Іншим шляхом може бути повне вилучення із тексту КК України терміну «сексуальне насильство» з одночасним викладенням назви ст.153 КК України так, як і у попередньому варіанті. Обрання того чи іншого варіанту розв'язання зазначеної проблеми потребує подальшого дослідження.

Пропонується відповідальність за сексуальне насильство над малолітньою дитиною, що спричинило тяжкі наслідки, передбачити у якості особливо кваліфікованого виду зазначеного злочину у ч.6 ст.153 КК України. Вважається доцільним до переліку виключень можливості застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, у ч.1 ст. 75 КК України, додати й випадки сексуального насильства над малолітніми дітьми без їх добровільної згоди.

По завершенню доповіді Вадима ДЯДІЧКА присутніми були поставлені такі запитання:

Доктор юридичних наук, професор Оксана ГРИТЕНКО: Назвіть один з вагомих результатів, який характеризує наукову новизну дисертації?

Відповідь: Дякую за питання. Нами вперше пропонується ч.5 ст. 153 КК України після словосполучення «тяжкими наслідками» доповнити наступним положенням: «...або вчинені комбатантом чи прирівняною до нього особою, представником країни-агресора в умовах збройного конфлікту за відсутності ознак порушення законів та звичаїв війни». Кваліфікованим видом аналогічного змісту доцільно доповнити і ст. 152 КК України.

Доктор юридичних наук, професор Наталія СИДОРЕНКО: Чи досліджували питання кримінології у кримінально-правову дослідженні?

Відповідь: Дякую за питання. У підрозділі 2.1 дисертації поряд із суб'єктом розглядуваного злочину частково та описово вказано на проблему особи злочинця, який вчиняє сексуальне насильство над дітьми.

Кандидат юридичних наук, доцент Сергій БАБАНІН: Охарактеризуйте проведений Вами, у науковій роботі, аналіз суб'єктивної сторони складу злочину.

Відповідь: Дякую за питання. Сексуальне насильство над дітьми, як і інші кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності людини характеризується лише умисною формою вини. При чому, зважаючи, що розглядане кримінально протиправне діяння має формальний склад, то вина може бути лише у формі прямого умислу.

У диспозиції ст. 153 КК України відсутня вказівка на сексуальний мотив, як обов'язкову ознаку сексуального насильства, а тому не виключається наявність і інших будь-яких мотивів, що можуть супроводжувати вчинення розгляданого кримінально протиправного діяння. Визначальною для кваліфікації вчинених дій сексуального характеру як сексуальне насильство має бути не мотивація дій винної особи, а сам прояв діяння, тобто насильницькі дії, що мають сексуальних характер.

Кандидат юридичних наук, доцент Валентин ЛЮДВІК: В чому полягає особливість форм реалізації кримінальної відповідальності за вчинення досліджуваного Вами злочину?

Відповідь: Дякую за питання. Реалізація кримінальної відповідальності за сексуальне насильство над дітьми може відбуватись і реально відбувається у двох її формах: 1) засудження особи з призначенням їй покарання і його реальним відбуванням; 2) засудження особи з призначенням їй покарання, від реального відбування якого вона звільняється і яке замінюється їй іншими заходами. Крім того, можливе звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення аналізованого діяння у зв'язку із закінченням строків давності.

Кандидат юридичних наук, доцент Юлія ХРИСТОВА: Чи досліджували Ви потерпілого від сексуального насильства?

Відповідь: Дякую за питання. Потерпілою від сексуального насильства у ст. 153 КК України може бути будь-яка дитина, яка не досягла віку вісімнадцяти років, незалежно від статі, родинних відносин, а також того, у яких стосунках вона перебувала до вчинення кримінального правопорушення із винною особою. При цьому, у ч.3 ст.153 КК України вік потерпілої дитини від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а у ч.4 ст.153 КК України – дитина, яка не досягла чотирнадцяти років. Для діянь, передбачених у ч.5 та ч.6 ст.153 КК України потерпілою дитиною може бути будь-яка фізична особа, яка не досягла віку вісімнадцяти років.

Після відповідей на запитання було озвучено висновок наукового керівника – Вадима ХАШЕВА. У висновку зазначено про тематику опублікованих наукових статей та апробацію результатів дослідження.

Дисертаційне дослідження Вадима ДЯДІЧКА побудоване на комплексному, системному підході, характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень. Здобувач використав численні наукові праці фахівців з загальної теорії держави та права, кримінального права, інших галузевих правових наук, а також низки інших галузей знань.

Вадим ДЯДІЧКО чітко сформулював мету і завдання роботи, визначив об'єкт та предмет дослідження на основі проведеного комплексного дослідження вирішена важлива наукова проблема.

Стиль, мова викладення матеріалу дисертаційного дослідження, аргументація авторських висновків та пропозицій до чинного законодавства відповідають належному теоретичному рівню. Думки здобувачем викладаються грамотно, послідовно, виважено, логічно витримані зміст та структура роботи.

Наведений у дисертаційному дослідженні матеріал містить також значний доробок дисертанта, який збагачує існуючі уявлення стосовно теоретичних аспектів досліджуваної проблеми. Автор продемонстрував уміння самостійно узагальнювати та аналізувати нормативно-правові акти, спеціальну літературу і статистичні дані, визначати теоретичне або практичне завдання, формулювати науково обґрунтовані висновки і пропозиції щодо її розв'язання.

Робота написана грамотно, логічно та послідовно, а стиль викладення матеріалу забезпечує легкість й доступність його сприйняття.

Під час здійснення дисертаційного дослідження здобувачем проявлені належні компетентності щодо відбору та використання різноманітних як загальнонаукових та і спеціально-наукових методів пізнання, в тому числі

діалектичного, формально-логічного, системного аналізу, соціологічного, статистичного тощо.

В цілому в дисертації запропоновані нові науково обґрунтовані теоретичні та прикладні результати проведених досліджень, а також розв'язані конкретні наукові завдання в галузі кримінального права.

Таким чином, підготовлена Вадимом ДЯДІЧКОМ дисертація на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми» є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують конкретне наукове завдання у галузі кримінального права і в цілому відповідає вимогам пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, тому може бути винесена на розгляд Вченої ради Дніпровського державного університету внутрішніх справ для розгляду питання про утворення спеціалізованої вченої ради для разового публічного захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Після цього слово було надано **рецензентам** наукової праці:

Доктор юридичних наук, професор Володимир ШАБЛИСТИЙ підкреслив, що аналіз змісту дисертації та наукових публікацій здобувача дає підстави для позитивної оцінки його наукових розробок. Дослідження присвячене актуальній проблемі сьогоденної правової науки. Автор здійснив комплексне монографічне дослідження, яке полягає в удосконаленні теоретичних положень кримінального права в частині відповідальності за сексуальне насильство над дітьми та надав пропозиції (рекомендації) щодо покращення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Слід вказати, що актуальність обраної теми дисертантом підтверджується наступними положеннями зазначеними у дисертації.

Сексуальне насильство, як один із видів насильства, що вчиняється стосовно дітей, за своїми наслідками відноситься до кримінально протиправних діянь, що завдають найтяжчих психологічних травм потерпілим. Враховуючи, що наша держава прагне стати повноправним членом європейського співтовариства, сповідувати його цінності, то протидія цьому досить поширеному та негативному явищу має бути на належному рівні.

У нашій країні проблема протидії сексуальному насильству щодо дітей була і залишається актуальною завжди. Так, за даними дослідження 2021 р. «Сексуальне насилля в Україні: від усвідомлення до захисту» 23% опитаних вказали, що пережили сексуальне домагання та насильство у дитячому віці. Особливо ця проблема загострилась після повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України. Наприклад, за даними Офісу Генерального прокурора України, у 2022 р. серед 95 потерпілих від сексуального насильства (ст. 153 Кримінального кодексу (далі – КК) України) осіб 38 осіб (40%) були віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років та 54 особи (57%) – віком до чотирнадцяти років. У 2023 р. серед 120 потерпілих – 35 (29%) були віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років та 72 осіб (60%) –

віком до чотирнадцяти років. А в 2024 р. зі 132 потерпілих даної категорії – 35 осіб (26%) мали вік від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а 80 (61%) – до чотирнадцяти років. Тобто офіційна статистика свідчить: найбільше від сексуального насильства потерпають саме діти. Що стосується окупованих росіянами територій України, то кількість фактів сексуальних домагань щодо дітей, за деякими даними, може бути у сотні разів більшою.

Сексуальне насильство над дітьми характеризується високим рівнем латентності. Це обумовлено тим, що у великій кількості випадків (85%) насильником виступає людина з близького кола спілкування дитини, тобто має довірливі стосунки з нею (батько, вітчим, дідусь або інший родич чи знайомий сім'ї дитини). Крім того, діти залежно від віку не мають змогу чинити належний опір або взагалі усвідомлювати характер вчинюваних із ним розпусних дій, або не бажають розповідати про факти сексуального насильства над ним з огляду на сором або страх розправи над собою тощо.

Вищезазначене викликає дискусії у суспільстві стосовно вибору способів та методів захисту дітей від сексуального насильства. Тому на сьогодні актуальним є пошук шляхів вдосконалення чинної вітчизняної нормативної бази, зокрема, і КК України, в частині протидії такому негативному явищу.

Слід відзначити, що на підставі зарубіжного досвіду протидії (на законодавчому рівні) сексуальному насильству над дітьми українські законодавці 6 грудня 2017 р. ввели поняття «сексуальне насильство» до ст. 153 КК України та, відповідно, визначили досить високий ступінь відповідальності за вчинення зазначених дій.

Отже, вищевказані положення підкреслюють обумовленість та актуальність цього дослідження.

Оцінка змісту дисертації. Дисертація оформлена згідно з вимогами, які пред'являються до роботи такого рівня, відповідає *державним стандартам*. Обсяг основного тексту дисертації відповідає встановленим нормативам. Наукові положення в тексті дисертації за формою викладу дохідливі, у смислового значенні взаємопов'язані.

Побудова дисертації та її зміст свідчать про комплексний підхід щодо вирішення поставлених завдань дослідження. Актуальність проблематики, глибина аналізу, чіткість висновків, методологічна цілісність, внутрішня логічність та науково-практична спрямованість дисертаційного дослідження забезпечує його наукову цінність. Дисертація містить висунуті автором науково обгрунтовані та аргументовані результати та наукові положення. Робота характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувача в науку. Наукові положення та висновки цілісні, логічно послідовно надані та аргументовано викладені. Робота має суттєве теоретичне та практичне значення. Виклад матеріалу є логічним.

Викладені наукові положення, висновки та рекомендації достатньою мірою обгрунтовані, логічно витікають з детального аналізу досліджуваного явища. Тема і зміст дисертації відповідають паспорту спеціалізації 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія, кримінально-вконавче право.

Але поряд з новими і загалом позитивними пропозиціями дисертанта, слід звернути увагу на ряд положень дисертації, які потребують доопрацювання:

По-перше, у дисертації відсутнє дослідження стану розгляду проблеми сексуального насильства над дітьми в окремому підрозділі, соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за його вчинення.

По-друге, автору до захисту варто підготуватись в частині розгляду проблеми захисту дитини від сексуального насильства в працях зарубіжних науковців.

Зазначені зауваження та побажання не впливають на загальне позитивне уявлення про роботу, не зменшують її наукової новизни та практичної значимості і тому не є перешкодою для її представлення в спеціалізовану раду для офіційного захисту.

Враховуючи вищевикладене підсумовано, що підготовлена **Вадимом ДЯДІЧКОМ** дисертація на тему «**Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми**» є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують конкретне наукове завдання у галузі кримінального права і в цілому відповідає вимогам пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та може бути винесена на розгляд Вченої ради Дніпровського державного університету внутрішніх справ для розгляду питання про утворення спеціалізованої вченої ради для разового публічного захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Кандидат юридичних наук, доцент Сергій ШЕВЧЕНКО відзначив, що проблема сексуального насильства відносно дітей залишається болючим питанням для нашої країни. Саме тому, актуальним є удосконалення законодавства в питаннях виявлення та розслідування злочинів сексуального характеру відносно дітей, впровадження підходу, орієнтованого на постраждалу дитину, аби зменшити негативний вплив, спричинений насиллям. Для отримання позитивних змін, мають працювати не лише працівники поліції, прокурори та судді, а й в обов'язковому порядку батьки, педагоги, психологи, працівники служби органів у справах дітей. Відповідальність за випадок сексуального насильства відносно дітей має брати на себе кожен, хто знав, міг знати або попередити злочин. Суспільство в цілому має розуміти важливість висвітлення цієї болючої теми, боротися з випадками байдужості з боку знайомих/сусідів/вчителів тощо, не жити за принципом «моя хата з краю», батьки мають вчитись самі та навчати своїх дітей сексуальній освіті. Всі хто працюють з дітьми, які постраждали від сексуального (будь-якого) насильства мають пам'ятати про людяність, справедливість, гуманність та повагу до гідності кожної особи. Все вищезазначене вказує на актуальність і своєчасність теми дисертації Вадима ДЯДІЧКА.

Обґрунтованість наукових положень дисертації та достовірність одержаних результатів підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом й узагальненням праць вітчизняних і зарубіжних вчених, комплексним аналізом законодавства та міжнародної практики в цій сфері.

З аналізу роботи видно, що автор достатньо велику увагу приділив понятійно-категоріальному апарату, зокрема, тим поняттям, які потребують належного уточнення в законодавстві та юридичній літературі.

Аналіз рецензованої дисертації дозволяє стверджувати, що в результаті проведеного дослідження автор досягнув визначеної мети та в повній мірі розкрив поставлені завдання.

Обрана структура дисертації дозволила автору послідовно та системно проаналізувати широкий спектр питань, які стосуються захисту дитини від сексуального насильства.

Разом з тим, робота містить певні недоліки, зокрема, технічне зауваження – автору варто оформити акти впровадження в освітній процес та наукову діяльність Дніпровського державного університету внутрішніх справ. У власне кримінально-правову досліджено доцільно розглянути кримінологічні проблеми особи злочинця.

Незважаючи уваги на те, що роботі притаманні деякі недоліки які характерні будь-якій самостійній науковій праці, вони не впливають на загальну позитивну оцінку даної роботи, слід констатувати, що подане на рецензування дисертаційне дослідження **Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми»** є завершеною науковою працею, підготовлене на достатньому високому рівні, зміст якого відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а отже роботу може бути рекомендовано до розгляду та захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, професор Наталія ЮЗІКОВА зазначила, що аналіз дисертації дозволяє стверджувати про ґрунтовну теоретичну підготовку дисертанта, а також говорить про розуміння нею практичних та теоретичних проблем, котрі стосуються сучасних підходів до теоретичного розуміння та практичного застосування кримінального законодавства. Актуальність дослідження є безсумнівною з огляду на сучасні процеси розвитку кримінального законодавства в Україні. Загалом дисертаційне дослідження **Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми»** відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою

Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Доктор юридичних наук, професор Наталія СИДОРЕНКО наголосила, що автором цілком коректно та слушно сформовано актуальність теми дисертаційного дослідження, а також вміло обрані методи дослідження, зосереджуючи увагу на поставленій меті роботи, та враховуючи об'єкт та предмет дослідження. Загалом дисертація Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми» відповідає необхідним вимогам, які висуваються до даного виду робіт та може бути рекомендована в разовій спеціалізованій вченій раді для захисту.

Доктор юридичних наук, професор Анатолій ВОЛОБУЄВ наголосив, що дисертаційна робота є актуальною та змістовною. В роботі автором висвітлюються перегляд сучасних підходів до теоретичного розуміння та практичного застосування кримінального законодавства, що охороняє життя та здоров'я людини, статеву недоторканність дітей. Отже, дисертація Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми» в цілому заслуговує позитивної оцінки, та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Доктор філософії Роман КАТОРКІН вказав на актуальність теми, та достатній рівень роботи. Автором грамотно сформовано мету, предмет, об'єкт та завдання дослідження. Окремого позитивного враження заслуговують пропозиції дисертанта щодо вдосконалення чинного законодавства України, яке прямо чи опосередковано здійснює регулювання досліджуваних питань. Враховуючи вищевикладене, наголошено, що дисертаційне дослідження Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Василь БЕРЕЗНЯК відзначив, що дисертаційна робота Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми» характеризується логічним та ґрунтовним викладенням інформації, стилістичною та науковою грамотністю. Практичне та теоретичне значення дисертаційної роботи в даному напрямку важко переоцінити. Отже, дисертація є завершеною науковою працею та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова

характеристика сексуального насильства над дітьми» поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сексуальне насильство, як один із видів насильства, що вчиняється стосовно дітей, за своїми наслідками відноситься до кримінально протиправних діянь, що завдають найтяжчих психологічних травм потерпілим. Враховуючи, що наша держава прагне стати повноправним членом європейського співтовариства, сповідувати його цінності, то протидія цьому досить поширеному та негативному явищу має бути на належному рівні.

У нашій країні проблема протидії сексуальному насильству щодо дітей була і залишається актуальною завжди. Так, за даними дослідження 2021 р. «Сексуальне насилля в Україні: від усвідомлення до захисту» 23% опитаних вказали, що пережили сексуальне домагання та насильство у дитячому віці. Особливо ця проблема загострилась після повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України. Наприклад, за даними Офісу Генерального прокурора України, у 2022 р. серед 95 потерпілих від сексуального насильства (ст. 153 Кримінального кодексу (далі – КК) України) осіб 38 осіб (40%) були віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років та 54 особи (57%) – віком до чотирнадцяти років. У 2023 р. серед 120 потерпілих – 35 (29%) були віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років та 72 осіб (60%) – віком до чотирнадцяти років. А в 2024 р. зі 132 потерпілих даної категорії – 35 осіб (26%) мали вік від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а 80 (61%) – до чотирнадцяти років. Тобто офіційна статистика свідчить: найбільше від сексуального насильства потерпають саме діти. Що стосується окупованих росіянами територій України, то кількість фактів сексуальних домагань щодо дітей, за деякими даними, може бути у сотні разів більшою.

Сексуальне насильство над дітьми характеризується високим рівнем латентності. Це обумовлено тим, що у великій кількості випадків (85%) насильником виступає людина з близького кола спілкування дитини, тобто має довірливі стосунки з нею (батько, вітчим, дідусь або інший родич чи знайомий сім'ї дитини). Крім того, діти залежно від віку не мають змогу чинити належний опір або взагалі усвідомлювати характер вчинюваних із ним розпусних дій, або не бажають розповідати про факти сексуального насильства над ним з огляду на сором або страх розправи над собою тощо.

Вищезазначене викликає дискусії у суспільстві стосовно вибору способів та методів захисту дітей від сексуального насильства. Тому на сьогодні актуальним є пошук шляхів вдосконалення чинної вітчизняної нормативної бази, зокрема, і КК України, в частині протидії такому негативному явищу.

Слід відзначити, що на підставі зарубіжного досвіду протидії (на законодавчому рівні) сексуальному насильству над дітьми українські законодавці 6 грудня 2017 р. ввели поняття «сексуальне насильство» до ст. 153 КК України та, відповідно, визначили досить високий ступінь відповідальності за вчинення зазначених дій.

Питання кваліфікації сексуального насильства з урахуванням нових змін до КК України розглядались, зокрема, у працях таких українських учених, як: А.В. Бойко, І.В. Бердник, А.Б. Блага, О.А. Гритенко, А.Л. Грищенко, О.О. Дудоров, М.О. Думчиков, Я.О. Дякін, Т.Д. Лисько, Г.Я. Мартинишин, О.В. Письменська, В.М. Руфанова, О.О. Світличний, М.І. Хавронюк, О.В. Харитонova, В.В. Шаблистий, С.І. Шевченко, О.С. Юнін та інших. Але праці вищевказаних науковців не стосувались комплексного дослідження проблем кримінальної відповідальності за сексуальне насильство над дітьми.

Також після прийняття Закону №2227 – VIII від 6 грудня 2017 р., поняття «сексуальне насильство» досліджували, зокрема, у своїх дисертаціях такі вчені, як В.Ю. Омецинська «Кримінально-правова охорона статевої свободи та статевої недоторканості дитини» (Львів, 2019 р.), С.В. Романцова «Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні» (Львів, 2018 р.) та В.В. Фурса «Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх» (Дніпро, 2021 р.). Проте шляхів вирішення проблеми співвідношення поняття «сексуальне насильство» у розумінні ч.1 ст.153 КК України, у тому числі «сексуального насильства над дітьми», з іншими кримінальними правопорушеннями проти статевої свободи та статевої недоторканості особи не було запропоновано. Вищенаведене свідчить про актуальність теми та зумовлює необхідність проведення відповідного комплексного наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2022 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки., схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.06.2021 р. № 756-р; тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11.06.2020 р. №454, та наукової теми Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є вдосконалення кримінального права в частині відповідальності за сексуальне насильство над дітьми та розробка на цій основі відповідних пропозицій щодо вдосконалення КК України і практики його застосування.

Для реалізації поставленої мети було сформульовано наступні завдання:

- визначити зміст об'єктивних ознак сексуального насильства над дітьми;
- з'ясувати зміст суб'єктивних ознак сексуального насильства над дітьми;
- дослідити поняття сексуального насильства над дітьми за Кримінальним кодексом України;
- виокремити та охарактеризувати форми реалізації кримінальної відповідальності за сексуальне насильство над дітьми;
- сформулювати законодавчі пропозиції щодо удосконалення кримінальної відповідальності за сексуальне насильство над дітьми.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканності особи.

Предметом дослідження є кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми.

Методи дослідження. У дисертаційному дослідженні використано наступні методи: *діалектичний* – для дослідження об'єктивних і суб'єктивних ознак сексуального насильства над дітьми у кримінальному законодавстві і праві (підрозділи 1.1- 2.2); *метод системного аналізу* – для здійснення аналізу змісту та сутності норм чинного кримінального законодавства, що дозволило виявити недоліки та протиріччя у КК України та допомогло сформулювати пропозиції щодо модернізації окремих його статей (підрозділи 1.1-1.2, 2.1-2.2 та 3.1-3.2); *компаративістський* – для виявлення позитивних сторін регламентації кримінальної відповідальності за сексуальне насильство над дітьми у КК деяких країн Євросоюзу (Бельгія, Болгарія, Іспанія) (підрозділ 3.2.); *формально-логічний* – для тлумачення змісту термінів, що аналізувались у дослідженні, а також для належної аргументації змін до КК України в частині вдосконалення кримінальної відповідальності за сексуальне насильство над дітьми, а також практики його застосування (підрозділи 2.1.-2.2 та 3.1.); *правового моделювання* – при виробленні конкретних змін і доповнень до КК України та інших нормативно-правових актів щодо підвищення ефективності запобігання сексуальному насильству над дітьми; *статистичний* – для аналізу статистичних даних щодо засуджених за сексуальне насильство над дітьми та розбещенні неповнолітніх, а також судових вироків з різних регіонів України щодо вчинення вищезазначених кримінально-протиправних діянь (підрозділи 2.1 – 2.2 та 3.1-3.2).

Емпіричну базу дисертації становлять: матеріали 121 обвинувального вироку суду за ст.ст.153 та 156 КК України, розглянутих судами різних областей України, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень України; статистичні дані ДСА щодо кількості засуджених осіб за 153 КК України; статистичні дані Офісу Генерального прокурора України щодо кількості облікованих протягом 2018–2024 рр. кримінальних правопорушень, передбачених ст. 153 КК України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних монографічних досліджень, яке присвячене аналізу кримінальної відповідальності за сексуальне насильство над дітьми з урахуванням змін до КК України відповідно до Закону № 2227-VIII від 6 грудня 2017 р. та розробці відповідних пропозицій з удосконалення ст. 153 КК України. У роботі сформульовано ряд нових наукових положень і висновків, зокрема:

вперше:

- пропонується ч.5 ст. 153 КК України після словосполучення «тяжкими наслідками» доповнити наступним положенням: «...або вчинені комбатантом чи прирівняною до нього особою, представником країни-агресора в умовах збройного конфлікту за відсутності ознак порушення законів та звичаїв війни». Кваліфікованим видом аналогічного змісту доцільно доповнити і ст. 152 КК

України;

- вважається доцільним відповідальність за сексуальне насильство над малолітньою дитиною, що спричинило тяжкі наслідки, передбачити у якості особливо кваліфікованого виду сексуального насильства у ч.6 ст.153 КК України;

- пропонується криміналізувати вчинення дій сексуального характеру не пов'язаних з проникненням інтимного характеру в тіло дитини віком до шістнадцяти років за винагороду чи обіцянку такої винагороди;

- пропонується до переліку виключень можливості застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, у ч.1 ст. 75 КК України, додати й випадки сексуального насильства над малолітніми дітьми без їх добровільної згоди;

удосконалено:

- положення, що критерієм розмежування сексуального насильства та розбещення неповнолітніх стосовно дітей віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років може бути наявність або відсутність факту добровільної згоди з боку потерпілої особи на зазначені дотики. Якщо згода на непристойне торкання тіла була надана дитиною, то такі дії слід вважати розбещенням неповнолітніх і кваліфікувати за ст.156 КК України. А у разі, коли такі дотики здійснювались без добровільної згоди дитини, то таке діяння за своїм змістом є сексуальним насильством і підлягає кваліфікації за відповідною частиною ст.153 КК України. Якщо ж дитина не досягла віку чотирнадцяти років, то будь-які непристойні дотики до її тіла, незалежно від наявності факту добровільної згоди, слід розглядати як сексуальне насильство та кваліфікувати за ч.4 ст.153 КК України, за відсутності ознак, передбачених у чч. 5,6 ст.153 КК України;

- аргументацію позиції, щодо доцільності криміналізації такого прояву переслідування особи, як переслідування з метою вчинення дій сексуального характеру з одночасним передбаченням його кваліфікованих видів, регламентованих залежно від віку потерпілої дитини: переслідування сексуального характеру вчинене щодо малолітньої дитини та дитини віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років;

- положення, що доречним буде здійснити уніфікацію кримінального законодавства у всіх статтях КК України для позначення потерпілої дитини, яка не досягла віку чотирнадцяти років, позначивши його терміном «малолітня дитина»;

дістало подальшого розвитку:

- думка, що абсолютну заборону на вступ у будь-які контакти сексуального характеру з особою, яка з певних причин не є носієм статевої свободи точніше буде називати не статевою недоторканістю, а статевою недоторканністю. Відповідно назву Розділу IV Особливої частини КК України доцільно викласти наступним чином: «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності людини»;

- думка, що доцільним є включення до переліку підстав для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру і такого

кримінально протиправного діяння, як торгівля людьми, оскільки це діяння найчастіше вчиняється саме з метою отримання вигоди матеріального характеру, а мета сексуальної експлуатації потерпілої людини виступає конструктивною ознакою злочину, передбаченого ст. 149 КК України. Водночас викликає сумніви доцільність передбачення серед підстав застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру вчинення уповноваженими особами від їх імені та в їх інтересах, зокрема, зґвалтування та сексуального насильства над дітьми;

- позиція щодо доцільності передбачити більш сувору відповідальність для випадків зґвалтування дітей у ст.152 КК України та сексуального насильства над дітьми у ст.153 КК України у разі їх вчинення такими спеціальними суб'єктами як члени сім'ї, близькі родичі або особи, на яких покладено обов'язки щодо виховання потерпілих дітей або піклування про них;

- положення щодо розв'язання проблеми співвідношення поняття «сексуальне насильство», у контексті ч.1 ст.153 КК України, з іншими кримінальними правопорушеннями, що містять ознаки такого насильства. Пропонується два альтернативних шляхи: 1) виділити в Особливій частині окремий розділ з назвою «Кримінальні правопорушення, пов'язані із сексуальним насильством», до якого включити всі можливі види сексуальних девіацій, що вчиняються проти волі потерпілої особи. При цьому діяння, що на сьогодні відповідає диспозиції ст.153 КК України має отримати назву «Насильницькі дії сексуального характеру, не пов'язані із проникненням в тіло іншої особи»; 2) не створюючи нового розділу, вилучити із тексту КК України термін «сексуальне насильство» з одночасним викладенням назви ст.153 КК України так, як і у попередньому варіанті.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані пропозиції та висновки можуть бути використані у:

- *правотворчості* – для вдосконалення законодавства у частині кримінальної відповідальності за сексуальне насильство над дітьми;

- *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у частині кваліфікації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи;

- *науково-дослідній роботі* – під час подальших досліджень проблеми кримінально-правової охорони життя дітей від сексуального насильства;

- *навчальному процесі* – для здобувачів вищої освіти при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Актуальні проблеми застосування кримінального права», «Кваліфікація кримінальних правопорушень, підслідних Національній поліції» та «Кримінологія».

Апробація матеріалів дисертації. Положення дисертації, що складають наукову новизну та висновки практичного характеру, апробовано під час виступу на міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: VI Міжнародна науково-практична конференція (11 березня 2022 р., м. Дніпро), Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: VII Міжнародна науково-практична конференція (17 березня 2023 р., м. Дніпро).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 5 праць, з них: 3 – статті у виданнях включених до переліку наукових фахових видань України, 2 – тези доповідей.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотно із застосуванням сучасної української мови та наукових термінів. Кожний підрозділ роботи побудований у логічній послідовності. Усе це забезпечує легкість і доступність сприйняття викладених у дисертації положень.

У результаті попередньої експертизи дисертації Вадима ДЯДІЧКА і повноти публікацій основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Вадима ДЯДІЧКА на тему «Кримінально-правова характеристика сексуального насильства над дітьми» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Голова засідання:

Завідувач кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, с.н.с

24 лютого 2025 року

Василь БЕРЕЗНЯК